

ВЪЗДЕЙСТВИЕ НА ПАНДЕМИЯТА ОТ COVID-19 ВЪРХУ СЕКТОРИТЕ В ИКОНОМИКАТА НА СТРАНАТА

Станислав Чавдаров Младенов

Стопанска академия „Д. А. Ценов“ – гр. Свищов

Катедра „Финанси и кредит“

Резюме: След десетилетие на икономически растеж и оптимизъм за продължителен стопански и социален възход светът се събуди в кошмара на бързо разпространяваща се епидемия, скоро прераснала в глобална пандемия – коронавирусната инфекция, наречена COVID-19. Освен здравните и социалните аспекти на хуманитарната криза, COVID-19 предизвика мащабна икономическа криза поради необходимостта от социална изолация и невъзможността на редица сектори в икономиката да се адаптират към тази необичайна среда. Бързото разпространение на коронавирусната пандемия и масовият шок от мерките за нейното овладяване доведоха глобалната икономика до силно свиване. Дълбочината и силата на пандемичните въздействия върху икономиката зависят от движението на хора или на информация, като най-засегнати са секторите, при които необходимостта от социална изолация води до силно ограничаване на икономическата активност. Същевременно други сектори бенефицират от принудителната социална изолация и здравната криза, макар че съвкупният ефект от негативните и позитивните въздействия да е силно негативен за икономиката като цяло. Темпът на възстановяване ще зависи основно от правителствените мерки за подпомагане на бизнеса, както и от координацията на общоевропейско ниво за овладяване на пандемията.

Ключови думи: икономическа активност, COVID-19, икономически сектори, икономически кризи, правителствени мерки за подпомагане на бизнеса.

JEL: E21, E32, E66, H50.

IMPACT OF THE COVID-19 PANDEMIC ON SECTORS IN THE COUNTRY'S ECONOMY

Stanislav Chavdarov Mladenov

D. A. Tsenov Academy of Economics – Svishtov

Department of Finance and Credit

Abstract: After a decade of economic growth and optimism for continued economic and social uplift, the world awoke to the nightmare of a rapidly spreading epidemic that soon turned into a global pandemic – the coronavirus infection called COVID-19. In addition to the health and social aspects of the humanitarian crisis, COVID-19 has caused a large-scale economic crisis, due to the need for social isolation and the inability of many sectors of the economy to adapt to this unusual environment. The rapid spread of the coronavirus pandemic and the mass shock of the measures to contain it have caused the global economy to contract sharply. The depth and strength of the pandemic impacts on the economy depends on the movement of people or information, with sectors most affected where the need for social isolation leads to severe restrictions on economic activity. At the same time, other sectors are benefiting from the forced social isolation and health crisis, although the cumulative effect of the negative and positive impacts is highly negative for the economy as a whole. The pace of

recovery will depend mainly on government measures to support business, as well as on Pan-European coordination to contain the pandemic.

Key words: economic activity, COVID-19, economic sectors, economic crises, government measures to support business.

JEL: E21, E32, E66, H50.

Увод

Кризите са явления, които неизбежно съпътстват развитието на човешката цивилизация като цяло и на икономиката в частност. Така например на границата на XX и XXI век се разрази азиатската криза от 1997 г., която бе породена от ускорения икономически растеж, нуждата от кредитиране и рязкото повишаване на задлъжнялостта. Последва Голямата рецесия от 2007 – 2009 г., предизвикана от своеобразен балон на прекалено оптимистично кредитиране – в случая в сегмента на жилищните ипотeki в САЩ. Спукването на този балон потопи Lehman Brothers, наложи множество банки да бъдат спасявани с публични средства и ограничи кредитирането до такава степен, че потреблението и глобалната търговия се свиха драстично. Макар тази рецесия да се считаше за най-лошата икономическа криза от Голямата депресия през 1929 – 1939 г., тя не остана ненадмината в поредицата от кризи.

След десетилетие на икономически растеж и оптимизъм за продължителен стопански и социален възход, светът се събуди в кошмара на бързо разпростираща се епидемия, скоро прераснала в глобална пандемия – коронавирусната инфекция, наречена COVID-19. Макар първоначално инфекцията да изглеждаше копие на други епидемии от регионален характер като SARS, ебола или свинския грип, COVID-19 се оказа в категорията на предизвикващи сериозни социални и стопански катаклизми пандемии като чумата и испанския грип. Освен здравните и социалните аспекти на хуманитарната криза, COVID-19 предизвика мащабна икономическа криза поради необходимостта от социална изолация и невъзможността на редица сектори в икономиката да се адаптират към тази необичайна среда.

Обект на настоящата статия е промяната на икономическата активност в България по сектори под въздействието на пандемията от коронавирусна инфекция.

Предметът на изследване са теоретичният обзор и преглеът на икономическата активност в България по сектори, разкриване на причините за неравномерното влияние на кризата върху различните сфери на икономиката.

Целта е изследване на обхвата и дълбочината на оказаните пандемични въздействия върху българската икономика в периода на пандемията от коронавирусна инфекция, както и установяване на необходимостта от държавна подкрепа за различните сфери на икономиката.

Основната теза, която авторът ще се опита да защити, е, че особеностите и различията в икономическите сектори предопределят дълбочината и силата на пандемичните въздействия върху различните сфери и икономиката като цяло. От особена важност за тези различия е дали съответният сектор на икономиката зависи от движението на хора или на информация, като най-засегнати са секторите, при които необходимостта от социална изолация води до силно ограничаване на икономическата активност. Същевременно други сектори бенефицират от принудителната социална изолация и здравната криза, макар че съвкупният ефект от негативните и позитивните въздействия да е силно негативен за икономиката като цяло.

За да бъде постигната така формулираната теза, авторът си поставя следните изследователски задачи:

- **Първо**, да се извърши теоретичен преглед на литературата в тази сравнително слабо изследвана и непроучена област, каквато е въздействието на глобалната здравна криза върху икономиката;
- **Второ**, да се идентифицират икономическите сектори, засегнати в най-голяма степен от необходимостта от социална изолация, както и относително незасегнатите, и тези сектори, които бенефицират от принудителната социална изолация;
- **Трето**, да се предложат мерки и механизми, които държавата е необходимо да предприеме за снижаване на неблагоприятните въздействия от глобалната здравна криза върху икономиката.

1. Теоретичен преглед на пандемичните ефекти върху икономиката

Бързото разпространение на коронавирусната пандемия и масовият шок от мерките за нейното овладяване доведоха глобалната икономика до силно свиване. По мнението на редица изследователи (Pomerleau, 2020), (Akbulatov, Ilkin Mammadov, & Vasif Aliyev, 2020), (Terziev, Zahariev, Pavlov, Kostov, & Petkov, 2021) същата може да се определи като най-дълбоката рецесия за времето след Втората световна война. Юнският доклад на Световната банка за глобалните икономически перспективи отчита, че голяма част от икономиките отбелязва спад на производството на глава от населението, какъвто не се е случвал от 1870 г. насам.

Българската икономика е малка и силно отворена (експортно ориентирана). Тя е изключително зависима от процесите в европейски и световен план. Икономическата глобализация, съпроводена с периоди на възходи или кризи, влияе пряко на стопанската обстановка в страната. (Zahariev A., Prodanov, Marinov, & Lazarov, 2021), (Лазаров, 2021).

Пандемията от COVID-19 е пример за глобална здравна криза с невиджани за съвременето мащаби, променяща световната търговия, веригите на доставки, ежедневието, функциониранието на обществото. България не прави изключение от общата тенденция на значително забавяне на икономическата активност в резултат от първата вълна, заляла Европа и в частност страната ни. През март 2020 г. стремително нарастващите случаи на зараза принудиха правителството да въведе строги ограничителни мерки, които бяха облекчени по-късно, но засегнаха силно потреблението. През ноември 2020 г. втора вълна на болестта причини ново затягане на противоепидемичните мерки, част от които продължават да действат и да редуцират значимо потреблението както в производството, така и в домакинствата и публичния сектор. Инвестициите се оказаха силно засегнати и намаляха драматично през 2020 г. с изключение на публичните, които бяха в растеж след средата на годината. Износът също пострада, особено към търговските партньори извън ЕС, докато към страните-членки ситуацията започна да се нормализира. Невиджаните рестрикции за пътуване доведоха до загуба на приходи в сектора на туризма, тъй като чуждестранните туристи са най-важният генератор на приходи в туризма, с над 70% дял в общите приходи от туризъм.

Различното в настоящата кризисна ситуация, породена от пандемията от COVID-19, е, че в основата ѝ е сърцевината на човешкото общество – общуването, взаимодействието, сътрудничеството между хората. Именно човешкият фактор притежава способността да насочва социално-икономическите процеси в конкретна, желана посока (Zahariev, Simeonov, & Zaharieva, Management motivation and capital creation through employee stock options - International evidences under covid-19 circumstances, 2021). Неслучайно най-засегнатите сектори в икономиката се оказаха тези, където автоматизацията е най-неприложима или се предлагат услуги, изискващи пряк непосредствен контакт между обслужващата и обслужваната страна, вкл. и в транснационален аспект. Това важи в най-голяма степен за вътрешния и международния туризъм, транспорта, търговията, културата и изкуството, спорта и редица други.

Секторите с висока степен на автоматизация и роботизация се предполагаха, че ще бъдат по-слабо засегнати, тъй като човешката намеса – взаимодействието на работници, служители и клиенти – е индиректна в работните процеси. Големият проблем със стопанската активност в тези отрасли обаче се оказа уязвимостта от прекъсване на логистичните вериги. Типичен пример е случаят с автоиндустрията, при която бяха нарушени доставките на материали за обработка и поръчките от страна на ключовите контрагенти от страните на ЕС.

Други сектори успяха сравнително бързо да се пренастроят и при тях не беше налице подобен срив в предлагането. Подобна „имунизация“ срещу пандемични кризисни въздействия се наблюдаваше при част от услуги-

те в администрацията, управлението, образованието и др. За повечето от тези примери технологиите предоставиха подходящия инструментариум, с който работните процеси можеха да се извършват, без това да влияе на обема и качеството им.

Съществуваха обаче производства и услуги, които бяха поставени от безпрецедентната ситуация в благоприятна позиция и съумяха да извлекат значителни изгоди. Това се отнасяше в пълна сила за фармацевтичната, някои сектори от хранителната индустрия, търговията със стоки от първа необходимост, производството на предпазни облекла и защитни средства и др. Тези сектори, които бенефицират от принудителната социална изолация и здравната криза, регистрираха значително увеличаване на икономическата активност, увеличени обеми на продажбите и по-висока рентабилност.

Изложеното по-горе влияние на пандемията от COVID-19 върху човешкия фактор като елемент на икономическата активност бе релевантно само във фазата на предлагането и се наблюдаваше само в първия етап от кризата. В значителна степен последвалите проблеми на стоково-паричните отношения бяха свързани не само с него, но и с търсенето от страна на потребителите в контекста на друга основополагаща сила в икономиката (Йоцов, 2021). Всяко съкращаване на работна ръка от най-засегнатите сектори поражда трайно понижение на съвкупното търсене с дълготрайно негативно въздействие върху предлагането и последващо ново съкращаване на човешки ресурси в резултат от намаленото потребление. Така отвореният характер на българската икономика трансформира намаленото търсене в шок върху предлагането. Високата степен на отвореност създава условия за директен пренос на външно напрежение, породено от дисбалансите в световната верига на доставки. С течение на времето се оказва, че тези фактори имат дори по-дълготрайно и силно въздействие. В случая дори и да се възстанови нормалният ритъм на работа на затворените заради епидемията български предприятия, забавянето и намаляването на външните поръчки продължава да генерира спад на икономиката в национален мащаб (Институт за икономически изследвания, 2020).

Известно е, че по време на икономическа криза потреблението като правило намалява (Zahariev, A. , и др., 2020). Това е обяснимо като се има предвид спадът на доходите в резултат на намаляването на производството и увеличаване на безработицата. Освен това се променят приоритетите на потребителите, както и нагласите им по отношение на различните марки и модели и на полезност, които те смятат, че получават. На основата на критичен анализ на научните трудове на (Zahariev, A. и др., 2020), (Prodanov, et al., 2020), (Lahir & Cheng, 2022) (Pomerleau, 2020), (Eichenbaum, 2020) могат да бъдат обособени основни тенденции, които по време на рецесия типично се проявяват в поведението на потребителите, обуславят взаимовръзките между обществото и отделните потребители и може да се твърди, че се проявяват и при настоящата криза: налице е висока чувствителност

към всякакви рискове и нежелание да се поемат нови такива; потребителите се депресират и често отлагат покупки на стоки, които не са от първа необходимост; проявява се сдържаност за потребяване и по-голяма склонност да се спестява по-голям дял от дохода; потреблението става по-силно чувствително към цените и съответно по-слабо чувствително към други параметри на стоките и услугите.

Един друг аспект на кризата също крие съществени рискове. В условията на намалени доходи на домакинствата и намалени приходи за предприятията е възможно да се увеличи дялът на сивата икономика, с цел да се избегнат разходи за плащане на преки и косвени данъци и осигуровки. От своя страна това би довело до допълнително намаляване на бюджетните приходи в хазната (ниска събираемост) (Лилова & Ангелов, 2017), увеличаване на случаите на наемане без договор на работници и служители, които няма да получат социални и здравни осигуровки, а като краен резултат и дестабилизация на целия публичен финансов сектор (Найденков & Павлова-Бънова, 2020). В тази връзка практиката показва, че предприятия, които прилагат такива модели, имат ограничени възможности да получават безвъзмездна финансова подкрепа, и така минимизират стимулите за инвестиции и развитие.

С началото на възстановяването на някои развити икономики централните банки и националните правителства оценяват въздействието и времето на намаляването на паричната и фискалната подкрепа в резултат на опасенията относно потенциалния инфлационен натиск спрямо перспективата за забавяне на темпото на възстановяване. Тези опасения се усложняват от появата на нови варианти на заболяването и горещи точки на пандемия, които създават пречки пред националните усилия за ограничаване на инфекциите и пълно възстановяване на икономическите дейности (Congressional Research Service, 2021).

Към последното тримесечие на 2021 г. прекъсванията във веригата на доставки вече започват да надделяват над опасенията за COVID-19 като най-големия риск, който ръководителите виждат за вътрешния и корпоративния растеж (McKinsey, 2021).

2. Секторен анализ на пандемичните ефекти в българската икономика

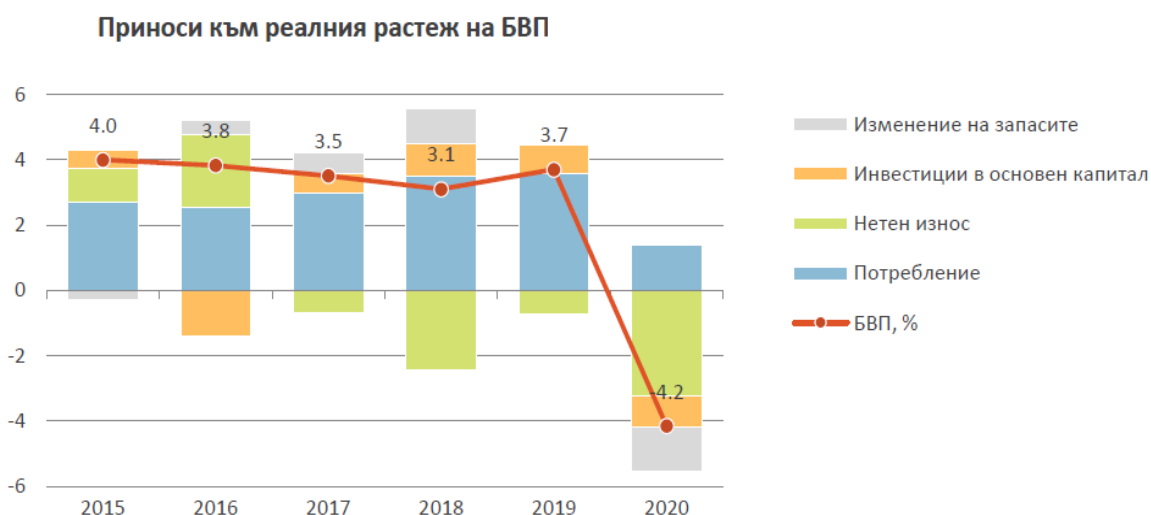
По принцип пазарът на труда е първата сфера, в която се усещат последиците от общия спад в икономическата активност. Забраните и ограниченията за определени дейности по време на извънредното положение, съчетано със затваряне на производствени мощности поради различни причини (карантина, забавяне на доставки и т.н.), се изрази в намаляване на заетостта и увеличаване на безработицата. От своя страна намаляването на

доходите и общата несигурност водят до спад и на индивидуалното потребление.

Кризата в България, породена от коронавирусната инфекция, изглежда по-лека в сравнение с тази в развитите държави. През 2020 г. БВП в страната ни регистрира спад от 4.2% в реално изражение, докато спадът в ЕС беше 6.2% на съпоставима база (Министерство на финансите, 2020). От страна на крайното търсене спадът бе движен основно от намаление на износа на стоки и услуги и частните инвестиции. Частното потребление също показва сравнителна устойчивост, подкрепено, от една страна, от фискалните стимули, а от друга – от по-леките ограничителни мерки в сравнение с тези в повечето държави – членки.

Сред икономическите сектори най-силно засегнати бяха дейностите, чието търсене е зависимо от мобилността на хората – туризъм (вкл. ресторанти, места за настаняване, туроператори и туристически агенти), транспорт и търговия; култура, спорт и развлечения. От производствените сектори по-голям отрицателен ефект бе отчетен в производството на машини и оборудване в резултат от известни нарушения във веригите на доставки и същественото понижение на търсенето през първата половина на 2020 г. (Министерство на финансите, 2020).

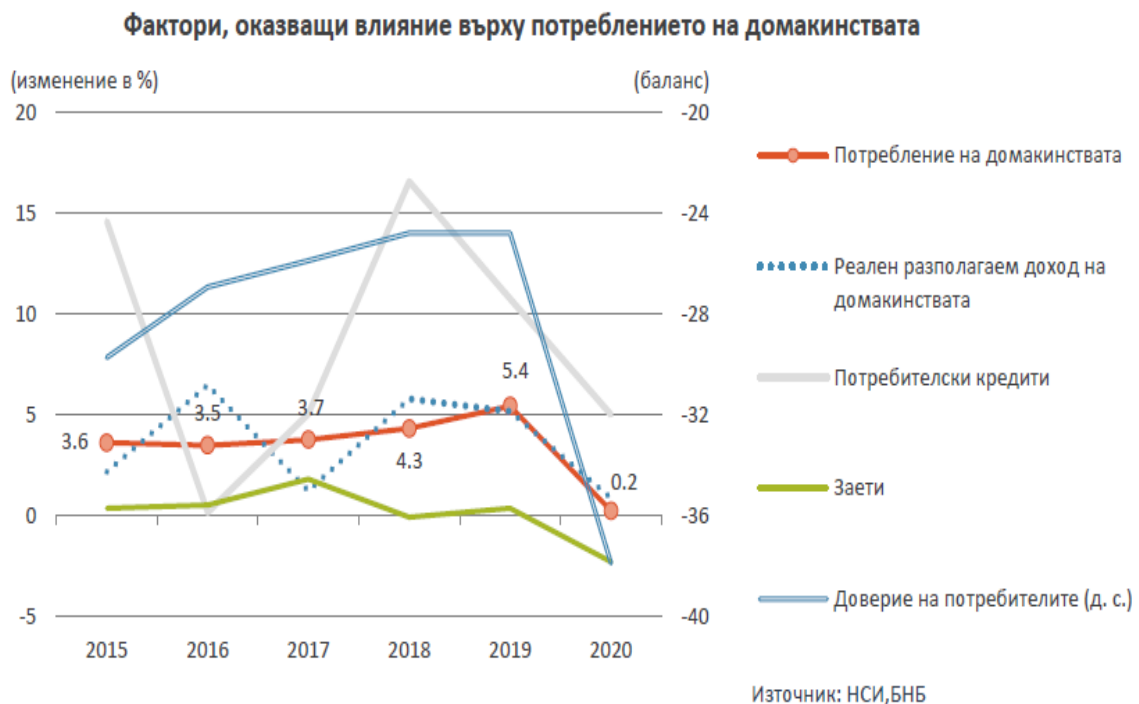
През 2020 г. брутният вътрешен продукт (БВП) на България спадна в реално изражение с 4.2%, което се дължеше на силното свиване на износа на стоки и услуги и на намалението на инвестициите. В номинално изражение БВП беше по-нисък с 1% спрямо 2019 г. и достигна 118.6 млрд. лв. Дефлаторът на БВП беше 3.3% и основно бе движен от положителните условия на търговия, като беше налице по-голям спад на дефлатора на вноса спрямо този на износ (Министерство на финансите, 2020).

Източник: НСИ

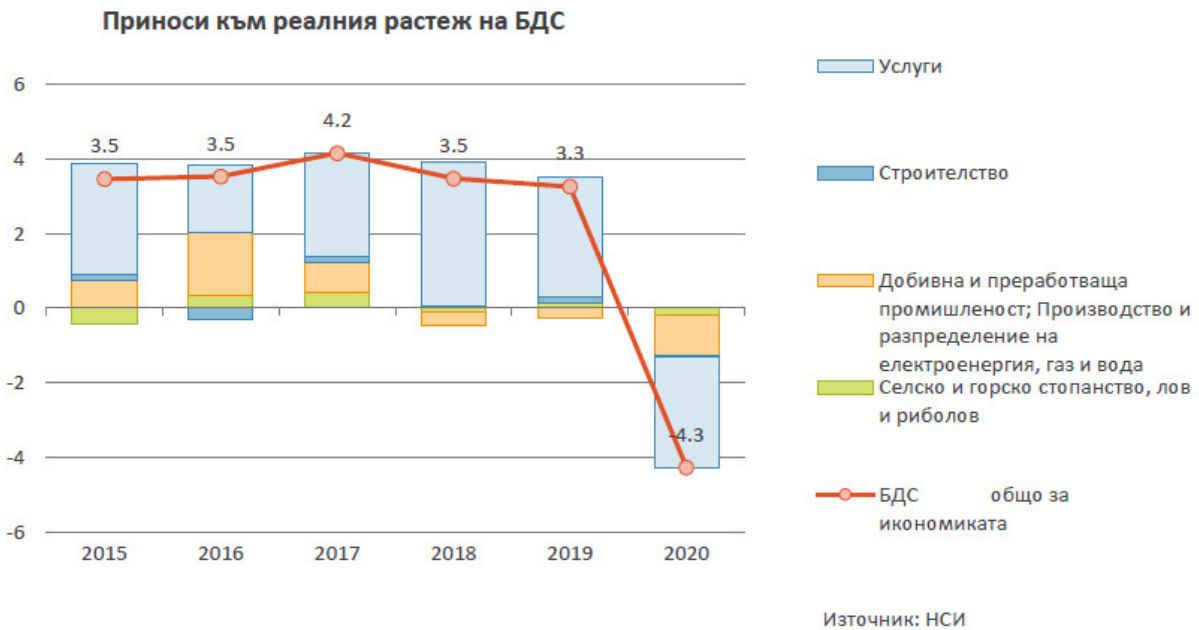
Фигура 1. Брутен вътрешен продукт (БВП) на България – динамика и структура

През 2020 г. растежът на потреблението на домакинствата се забави поради ограничителните мерки срещу разпространението на COVID-19 през второто и четвъртото тримесечие, резкия спад на доверието на потребителите и намалението на заетостта. В същото време кредитите и разполагаемият доход на домакинствата продължиха да нарастват, макар и с по-бавен темп, и подкрепиха потребителските разходи. Реалният растеж на разполагаемия доход на домакинствата се забави от 5.2% през 2019 г. до 0.8% през 2020 г. Номинално също бе отчетено забавяне и растежът бе 1.3%. Компенсациите на наетите в някои сектори на услугите спаднаха, а доходите от чужбина се свиха с над 70%. В същото време положителен принос оказаха увеличенията на заплатите в публичния сектор и по-високите плащания за пенсии (Министерство на финансите, 2020).

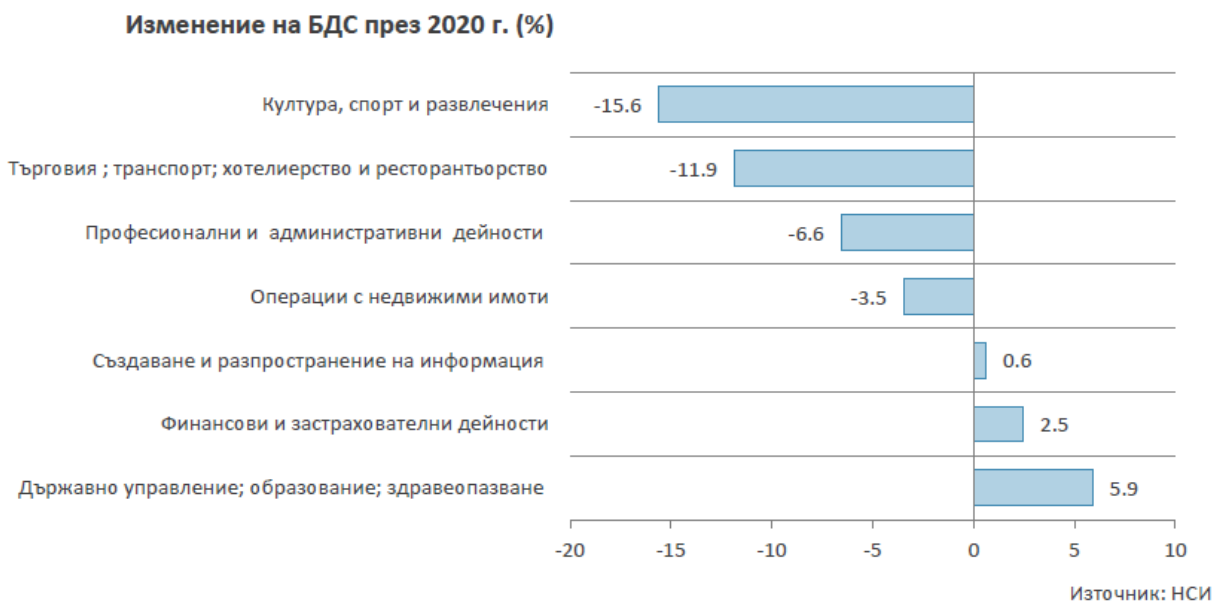
Фигура 2. Потребление на домакинствата - фактори

По данни на Министерството на финансите темпът на спад на брутната добавена стойност бе сходен с този на БВП и достигна 4.3%. Той бе формиран основно от услугите, следвани от индустрията, без строителство. Поради неблагоприятни климатични условия през годината беше отчетен спад в продукцията и в добавената стойност в селското стопанство. Силно засегнати бяха зърнените култури, където крайната продукция спадна с над 16% (Министерство на финансите, 2020).

Фигура 3. Брутна добавена стойност (БДС) на България – динамика и структура

През 2020 г. добавената стойност в сектор услуги спадна с 4.1%. Силно засегнати бяха секторите, потърпевши от наложените рестриктивни мерки срещу разпространението на COVID-19, а в същото време, по данни на Евростат, растежът на добавената стойност в сектор държавно управление; образование; здравеопазване се ускори и оказа положително въздействие върху икономиката.

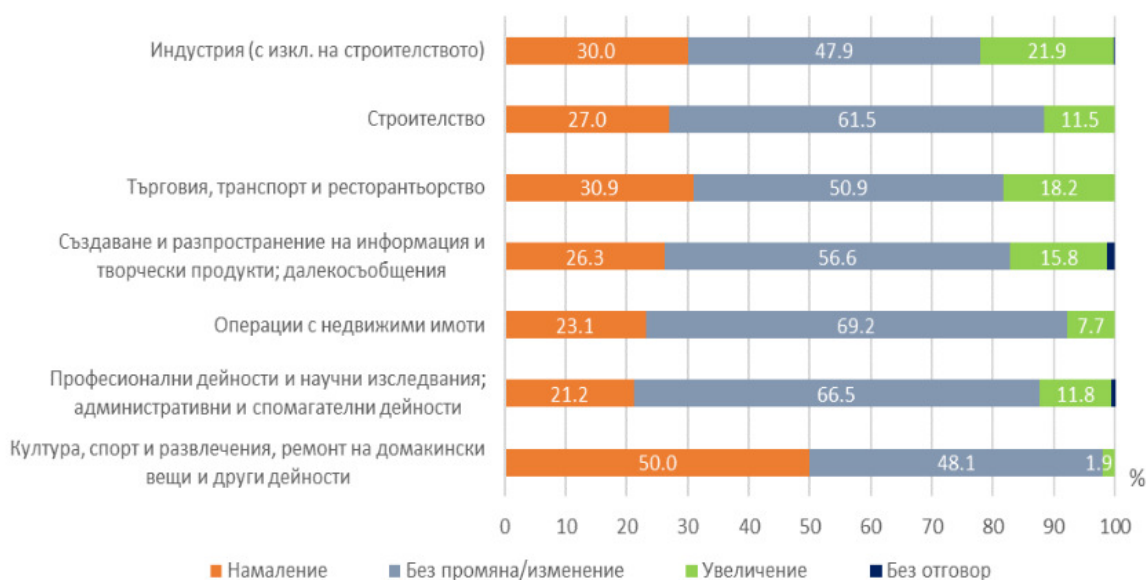

Фигура 4. Брутна добавена стойност (БДС) на България – изменение през 2020 г.

Картината се допълва с данните от провежданото ежемесечно кратко бизнес изследване на Националния статистически институт сред нефинансовите предприятия, с цел да осигури и предостави информация за ефекта на извънредното положение и последвалата епидемична обстановка, свързани с COVID-19, върху различните сектори на икономиката в страната.

Според прессъобщение на НСИ от 26.11.2021 г. разпределението по икономически дейности показва, че през октомври 2021 г. 50.0% от предприятията в дейност „Култура, спорт и развлечения, ремонт на домакински вещи и други дейности“ са регистрирали намаление в приходите от продажби на стоки или услуги, следвани от предприятията в дейност „Търговия, транспорт и ресторантьорство“ - с 30.9%, и „Индустрия“ - с 30.0% (НСИ, 2021).

Изменение в приходите от продажби на стоки или услуги на нефинансовите предприятия през октомври 2021 г. спрямо предходния месец по икономически дейности

Източник: НСИ

Фигура 5. Брутна добавена стойност (БДС) на България – изменение през 2020 г.

Относно един от най-засегнатите сектори, този на културата, статистическите изследвания на НСИ предоставят информация за влиянието на пандемичната обстановка върху дейността на музеите, театрите, библиотеките, кината, радио- и телевизионната програмна дейност и производството на филми.

Въведените от държавата противоепидемични мерки на територията на Република България през 2020 г. ограничават, а често и преустановяват дейността на културните институции съгласно официална информация от НСИ (НСИ, Основни данни за културата в Република България през 2020 година, прессъобщение от 21.05.21 г., 2021). В обхвата на тези институции се включват музеите, сценичните изкуства – театрите и музикалните колективи, както и библиотеките.

Посещения в музеите

Източник: НСИ

Фигура 6. Посещения в музеите в България – динамика

Данните за посещенията в музеите през 2020 г. показват драматичен спад. От 5,355 млн. през 2019 г. те достигат 2,236 млн., което е редукция с цели 58.2%. Посещенията в дните със свободен вход са 266 хиляди, което е 11.9%. Посещенията на чужденци в музеите са с около 1 млн. по-малко, което е спад с 81.3% спрямо 2019 г. и е пряк резултат от комбинацията на двата фактора – наложена социална дистанция в публичните пространства и преустановяване на международните туристически пътувания (НСИ, 2021).

Театрите (71 в страната) са силно засегнати от спирания на дейността и въведените правила за социална дистанция. През 2020 г. са организирани 7 021 представления, посетени от 769 хил. зрители, което е спад от 56% за представленията и 69.5% посещенията в сравнение с 2019 г. Средният брой посетители на едно представление е 109, което представлява намаление с 41 посетители в сравнение с 2019 г. (НСИ, 2021).

Подобна е картината и в музикалните изкуства, представени от 54 музикални колектива – 5 филхармонии, 22 професионални ансамбъла за народни песни и танци и 27 оркестъра. Представленията на Музикалните колективи имат 65.7% по-малко представления съпоставено с 2019 година (НСИ, 2021).

Значителен спад се отбелязва и при посещенията на библиотеки, кина и др. от този сектор.

По отношение на сектора на туристическите услуги НСИ също провежда ежемесечно кратко анкетно проучване сред управителите на местата за настаняване. Целта е изграждането на цялостна картина за състоянието и развитието на туристическия сектор по време на епидемичната обстановка.

Съгласно наличните данни (НСИ, 2021), през октомври 52.8% от анкетиранията са предложили на своите клиенти алтернативен период за из-

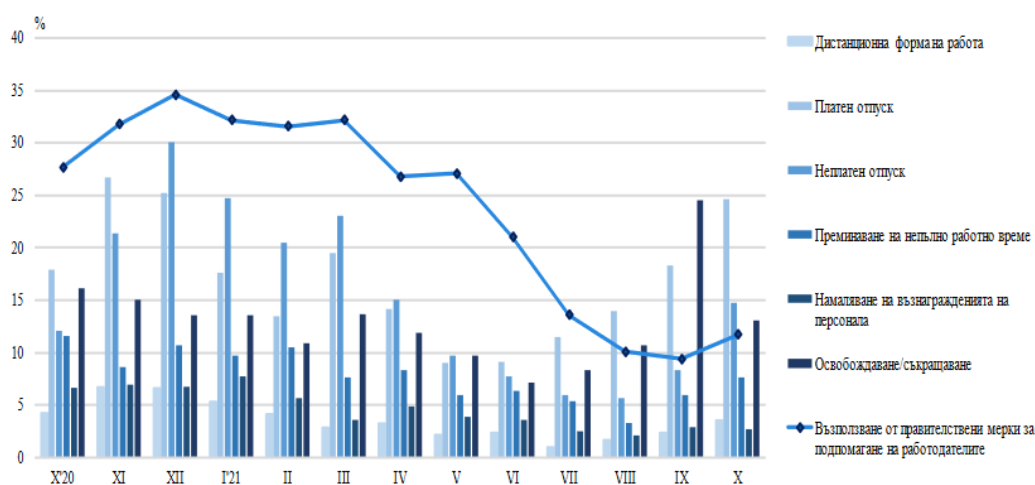
ползване на направените резервации, 57.8% са имали намерение да намалят цената на пакет услуги, а 37.7% – на нощувката.

По отношение на наетия персонал 24.6% от ръководителите са предприели като мярка „платен отпуск“, 14.8% – „неплатен отпуск“, а 13.1% – „освобождаване/съкращаване“. От „преминаване на непълно работно време“ са се възползвали 7.6% от мениджърите, 3.5% са предприели мярката „дистанционна форма на работа“, а 2.7% – „намаляване на възнаграждението на персонала“. Същевременно 11.7% от местата за настаняване са се възползвали от правителствените мерки за подпомагане на работодателите (НСИ, 2021).

В анкетата 58.7% от мениджърите регистрират редуцирани приходи от дейността през октомври спрямо предходния месец и само 37.0% установяват задържане на нивото на икономическа активност (НСИ, 2021).

Почти половината от мениджърите – 44.3% предвиждат, че ще могат да обслужат „До 50%“ от разходите за дейността със собствени средства, една трета – 33.7% смятат, че ще успеят „До 100%“, а 21.6% от анкетираните признават, че няма да могат да се справят сами (НСИ, 2021).

Предприети действия спрямо наличния персонал по месеци

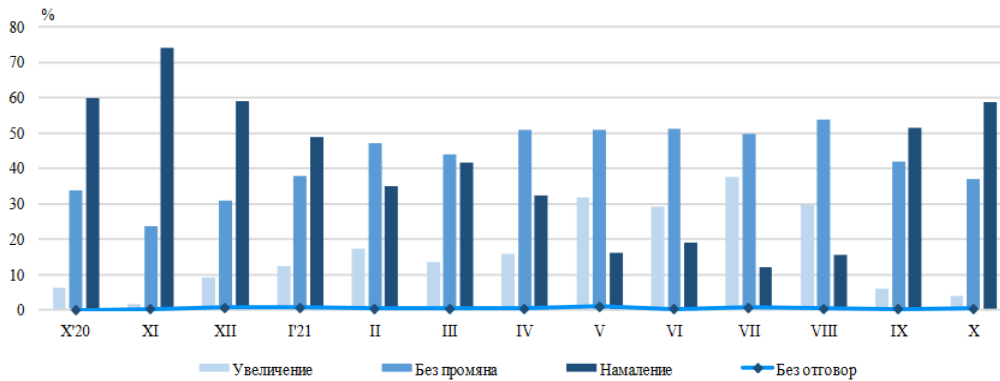

Източник: НСИ

Фигура 7. Управленски действия в сферата на човешките ресурси през 2020 г.

По отношение на бъдещата си активност в краткосрочен план 41.1% от ръководителите смятат да продължат да работят, 39.6% – да продължат с настоящата си дейност, макар и с намален обем, 17.3% предвиждат временно да преустановят дейността си, а 1.0% прогнозираат да я прекратят (НСИ, 2021).

Промяна в приходите от дейността в резултат на обявеното извънредно положение и последвалата епидемична обстановка по месеци

Източник: НСИ

Фигура 8. Ефектите върху приходите от пандемичните мерки през 2020 г.

Влиянието на пандемичната обстановка по разпространението на COVID-19 и предприетите здравни мерки по ограничаване на придвижванията повлия негативно на целия транспортен и логистичен сектор (Ангелов & Заркова, 2021). По-конкретно спадът в превозите на пътници в страната и от български превозвачи бе най-голям за периода от м. март 2020 насам в сравнение със спадовете съответно на товарните автомобилни превози, превозите с железопътен или въздушен транспорт.

Спадът на броя превозени пътници може да се изрази чрез следната диаграма:

Превозени пътници и извършена работа от пътническият транспорт (Сезонно изгледени данни)

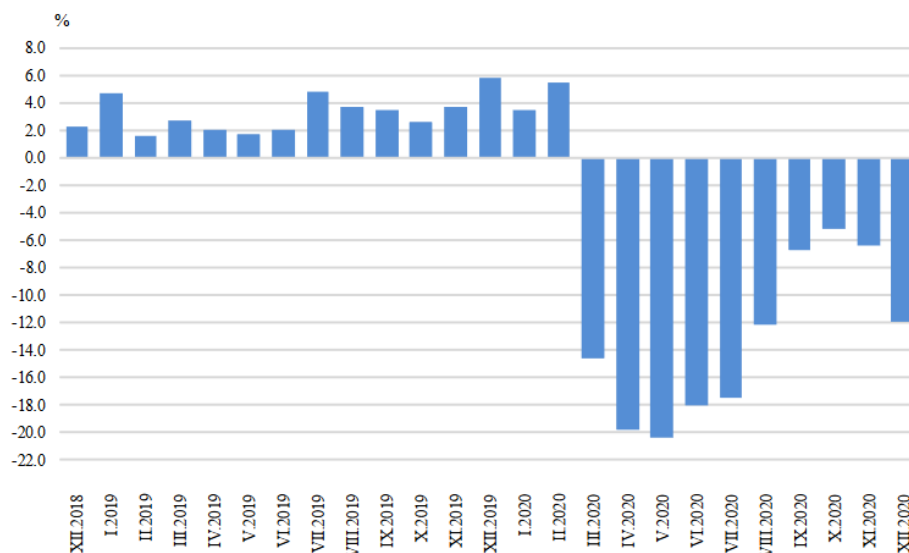
Източник: НСИ

Фигура 9. Ефектите върху транспорта от пандемичните мерки през 2020 г.

Относно следващия сектор по сериозност на влиянието на пандемията от COVID-19 – този на търговията на дребно, също е налице значителен спад.

Спад на оборота се регистрира през декември 2020 г., съпоставено със същия месец на 2019 г. във всичките сегменти на търговията на дребно според таксономията на НСИ. В търговията на дребно с автомобилни горива и смазочни материали има спад с 27.0%, в търговията на дребно с хранителни стоки, без търговия с автомобилни горива и смазочни материали той е 10.7%, а в търговията на дребно с хранителни стоки, напитки и тютюневи изделия е със 7.5% (НСИ, 2021).

Изменение на оборота в раздел „Търговия на дребно, без търговията с автомобили и мотоциклети“ спрямо съответния месец на предходната година (Календарно изгледени)

Източник: НСИ

Фигура 10. Ефектите върху търговията на дребно от пандемичните мерки през 2020 г.

В търговията на дребно с текстил, облекло, обувки и кожени изделия се отчита намаление на оборотите с 60.2%, а в търговията на дребно с фармацевтични и медицински стоки – с 15.1%. Същевременно в търговията на дребно чрез поръчки по пощата, телефона или интернет се отбелязва значим ръст от 40.1% (НСИ, 2021).

Заклучение

Различните икономически сектори усещат влиянието на пандемичната криза по различен начин. Най-уязвими се оказват малките и средните

предприятия, тъй като обичайно нямат необходимите за предпазване от риска капиталови буфери и достатъчна ликвидност. В общ план малките и средните предприятия могат да оцелеят при едномесечно или двумесечно преустановяване на стопанската им дейност. По-дългото прекъсване на дейността или силно ограничаване на стопанската им активност би причинило загуба на работни места и фалит. С извънредни административни мерки не би се избегнала подобна съдба на малките и средните предприятия в редица сектори на икономиката. Единствено подходящият дизайн на държавни политики и мерки за компенсирание на предприятията в засегнатите от пандемията сектори е в състояние да запази функциониращи фирмите, да съхрани работните места и да държи икономиката в състояние, позволяващо бърз рестарт на стопанската активност.

По-нататъшното развитие на българската икономика при продължаване или задълбочаване на пандемичната криза зависи от няколко фактора: необходимостта от поддържане на мерките за социална изолация и дистанция в България и ЕС, успехът на медицинския отговор на коронавирусната инфекция, успешната трансформация на различните сектори за функциониране в сегашната обстановка, както и успехът на програмите за държавно компенсирание и подпомагане на най-засегнатите сектори. Замразяването на големи инвестиционни проекти, спадът в потреблението и износа засега са неминуеми белези на стопанската криза. В тази светлина темпът на възстановяване ще зависи основно от правителствените мерки за подпомагане на бизнеса, както и от координацията на общоевропейско ниво за овладяване на пандемията.

Правителствените мерки за подпомагане включват комплекс от фискални, монетарни и макрофинансови мерки. Фискалните мерки в България дотук включват поемане на основната част от заплатите и осигуровките в определени силно засегнати сектори, отлагане на плащането на корпоративни данъци, допълнителни възнаграждения за пряко заетите в борбата с болестта, подпомагане на дейци на културата, на многодетни семейства и на нуждаещи се лица. Монетарните и макрофинансовите мерки в България предвиждат основно капитализиране и увеличаване на ликвидността на финансовия сектор, осигуряване на безлихвени заеми и отсрочване на изискуеми възнаграждения. Бъдещето ще покаже доколко адекватни и фокусирани са тези политики, които на фона на европейските аналози изглеждат не толкова амбициозни.

Използвани източници

Akbulaev, N., Ilkin Mammadov, I., & Vasif Aliyev, V. (2020). ECONOMIC IMPACT OF COVID-19. *SYLWAN, english edition, 164 (5)*, pp. 113-126.

- Congressional Research Service. (2021). *Global Economic Effects of COVID-19*. Washington: Congressional Research Service.
- Eichenbaum, M. S. (2020). *The Macroeconomics of Epidemics*. National Bureau Of Economic Research.
- Lahir, K., & Cheng, Y. (2022). Boosting tax revenues with mixed-frequency data in the aftermath of COVID-19: The case of New York. (I. I. Forecasters, Ed.) *International Journal of Forecasting*, 38, pp. 545-566. doi:<https://doi.org/10.1016/j.ijforecast.2021.10.005>
- McKinsey. (2021). *McKinsey Global Surveys*. Retrieved from McKinsey Global Surveys: <https://www.mckinsey.com/capabilities/strategy-and-corporate-finance/our-insights/the-coronavirus-effect-on-global-economic-sentiment>
- Pomerleau, K. (2020). *Tax Policy and the Federal Response to COVID-19*. The American Enterprise Institute.
- Prodanov, S. Z., Zaharieva, G., Krastev, L., Stanimirov, S., Zarkova, S., Zdravkov, N., . . . Pavlov, T. (2020). THE BROKERAGE INSURANCE COMPANIES UNDER COVID-19 FRAMEWORK (THE BULGARIAN EXPERIENCE). *Economic and Social Development*, 58, pp. 239-383.
- Terziev, V., Zahariev, A., Pavlov, T., Kostov, D., & Petkov, K. (2021). THE EFFECT OF EXOGENOUS VARIABLES ON P/E DETERMINANTS IN THE CONTEXT OF EXPECTED POST COVID-19 CRISIS RECOVERY - THE CASE OF BALKAN CAPITAL MARKETS. *Economic and Social Development*, 66, pp. 184-203.
- Zahariev, A., Prodanov, S., Marinov, I., & Lazarov, B. (2021). THE BRIDGE DANUBE SOUTH: SVISHTOV-ZIMNICEA AS A ECONOMIC GROWTH FACTOR FOR BULGARIA AND ROMANIA. *International Symposium: Experience. Knowledge. Contemporary Challenges. 8th Edition. Back to the Future. Social - economic Challenges and Perspectives* (pp. 88-98). Bucharest: ARTIFEX University of Bucharest.
- Zahariev, A., Prodanov, S., Rdulova, A., Zaharieva, G., Pavlova-Banova, M., & Angelov, P. (2020). THE BANK INSOLVENCY: FROM LEHMAN BROTHERS TO COVID-19 (INTERNATIONAL REMARKS AND NATIONAL PECULIARITIES). *Economic and Social Development*. 58, pp. 44-52. Budapest: Varazdin Development and Entrepreneurship Agency.
- Zahariev, A., Simeonov, S., & Zaharieva, G. (2021). Management motivation and capital creation through employee stock options - International evidences under covid-19 circumstances. *22nd RSEP International Economics, Finance & Business Conference – Virtual/Online* (pp. 113-120). Istanbul: Kadir Has University.
- АНГЕЛОВ, П., & ЗАРКОВА, С. (2021). СРАВНИТЕЛНА ОЦЕНКА НА ЛОГИСТИЧНОТО ПРЕДСТАВЯНЕ В СТРАНИТЕ-ЧЛЕНКИ ОТ ЕВРОПЕЙСКИЯ СЪЮЗ. *НАУЧНА КОНФЕРЕНЦИЯ* „

- ЛОГИСТИКАТА И ОБЩЕСТВЕНИТЕ СИСТЕМИ"* (pp. 947-953). Велико Търново: Национален военен университет .
- Йоцов, В. (2021). МАКРОИКОНОМИЧЕСКИ ЕФЕКТИ ОТ COVID-19. София: VOXCP Portal - bgeconomist.bg. Retrieved from <https://bgeconomist.bg/wp-content/uploads/2021/02/Doklad-%D0%9C%D0%B0%D0%BA%D1%80%D0%BE%D0%B5%D1%84%D0%B5%D0%BA%D1%82%D0%B8-%D0%BE%D1%82-COVID-19-%D0%92.-%D0%99%D0%BE%D1%86%D0%BE%D0%B2.pdf>
- Лазаров, Б. (2021). ПРОГРАМНИ ПЕРСПЕКТИВИ ЗА ТРАНСГРАНИЧНО СЪТРУДНИЧЕСТВО МЕЖДУ БЪЛГАРИЯ И РУМЪНИЯ В ПЕРИОДА 2021-2027 ГОД. *25-та студентска конференция на катедра "МИО"*. Свищов: Академично издателство "Црнов".
- Лилова, Р., & Ангелов, П. (2017). Бюджетно салдо - технически и финансови аспекти. *Народностопански архив, 1*, pp. 3-14.
- Министерство на финансите. (2020). *Икономиката на България - Годишен обзор*. София: Министерство на финансите.
- Найденев, Л., & Павлова-Бънова, М. (2020). ФИСКАЛНИТЕ ПРАВИЛА – ОСНОВА НА СТАБИЛНОСТТА НА ПУБЛИЧНИТЕ ФИНАНСИ. *e-Journal, Варненски свободен унив. Черноризец Храбър*(13).
- НСИ. (2021). *Дейност и състояние на местата за настаняване при условията на епидемична обстановка през октомври 2021 година, прессъобщение от 29.11.21 г.* София: НСИ. Retrieved from <https://nsi.bg/bg/content/19181/%D0%BF%D1%80%D0%B5%D1%81%D1%81%D1%8A%D0%BE%D0%B1%D1%89%D0%B5%D0%BD%D0%B8%D0%B5/%D0%B4%D0%B5%D0%B9%D0%BD%D0%BE%D1%81%D1%82-%D0%B8-%D1%81%D1%8A%D1%81%D1%82%D0%BE%D1%8F%D0%BD%D0%B8%D0%B5-%D0%BD%D0%B0-%D0%BD%D0%B5%D1%84%D0%B8%D>
- НСИ. (2021). *Дейност и състояние на нефинансовите предприятия в условията на епидемична обстановка през октомври 2021 година.* София: Национален статистически институт. Retrieved from <https://nsi.bg/bg/content/19180/%D0%BF%D1%80%D0%B5%D1%81%D1%81%D1%8A%D0%BE%D0%B1%D1%89%D0%B5%D0%BD%D0%B8%D0%B5/%D0%B4%D0%B5%D0%B9%D0%BD%D0%BE%D1%81%D1%82-%D0%B8-%D1%81%D1%8A%D1%81%D1%82%D0%BE%D1%8F%D0%BD%D0%B8%D0%B5-%D0%BD%D0%B0-%D0%BD%D0%B5%D1%84%D0%B8%D>
- НСИ. (2021). *Индекси на оборота в раздел „Търговия на дребно, без търговията с автомобили и мотоциклети“ през декември 2020 година* . София: НСИ.

- НСИ. (2021). *Индекси на оборота в раздел „Търговия на дребно, без търговията с автомобили и мотоциклети“ през декември 2020 година*. София: НСИ.
- НСИ. (2021). *Основни данни за културата в Република България през 2020 година*. София: НСИ.
- НСИ. (2021). Основни данни за културата в Република България през 2020 година, прессъобщение от 21.05.21 г. София. Retrieved from <https://nsi.bg/bg/content/18789/%D0%BF%D1%80%D0%B5%D1%81%D1%81%D1%8A%D0%BE%D0%B1%D1%89%D0%B5%D0%BD%D0%B8%D0%B5/%D0%BE%D1%81%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D0%BD%D0%B8-%D0%B4%D0%B0%D0%BD%D0%BD%D0%B8-%D0%B7%D0%B0-%D0%BA%D1%83%D0%BB%D1%82%D1%83%D1%80%D0%B0%D1%82%D0%B0-%D>

СТОПАНСКА АКАДЕМИЯ „Д. А. ЦЕНОВ“ - СВИЦОВ

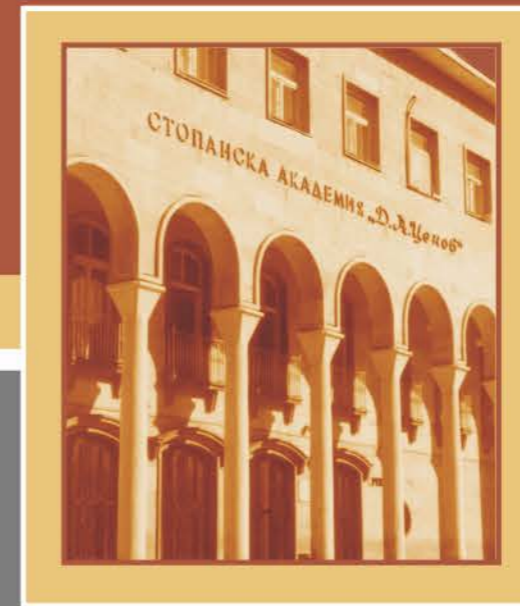
НАУЧНИ ИЗСЛЕДВАНИЯ
НА ДОКТОРАНТИ

ГОДИШЕН
АЛМАНАХ

ГОДИШЕН

АЛМАНАХ

НАУЧНИ ИЗСЛЕДВАНИЯ
НА ДОКТОРАНТИ

Том XIV, 2021

Книга 17

Том XIV, 2021 г.
Книга 17

Академично издателство
„ЦЕНОВ“ - Свищов

РЕДАКЦИОНЕН СЪВЕТ:

Доц. д-р Красимира Славева – главен редактор
Доц. д-р Марина Николова – зам. главен редактор
Доц. д-р Пепа Стойкова
Доц. д-р Ваня Григорова
Доц. д-р Христо Сирашки
Доц. д-р Петранка Мидова
Доц. д-р Николай Нинов
Доц. д-р Людмил Несторов

Екип за техническо обслужване:

Анка Танева – стилев редактор
Ст. преп. Иванка Борисова – превод и редакция
на английски език
Янислава Александрова – технически секретар

СЪДЪРЖАНИЕ

Студии

Андрей Антонов Йорданов ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА ПРЕД ВЪВЕЖДАНЕТО НА ГЪВКАВО УПРАВЛЕНИЕ В ПРОЕКТНИ ЕКИПИ.....	5
Анна Димитрова Димитрова СТРУКТУРНИ ТРАНСФОРМАЦИИ НА ПРЕКИТЕ ЧУЖДЕСТРАННИ И ВЪТРЕШНИ ИНВЕСТИЦИОННИ ПОТОЦИ В БЪЛГАРИЯ (2010 – 2020).....	24
Беатрис Венциславова Любенова СТРЕС ТЕСТОВЕТЕ КАТО ИНТЕГРАЛЕН ПОДХОД ЗА КОМПЛЕКСНА ОЦЕНКА НА УПРАВЛЕНИЕТО НА РИСКА, КАЧЕСТВОТО НА АКТИВИТЕ И УСТОЙЧИВОСТТА НА БАНКИТЕ	49
Даниел Сергеев Тунчев ПЪРВИЧНИ И ВТОРИЧНИ ФАКТОРИ ЗА ФОРМИРАНЕ ЦЕНАТА НА ПЕТРОЛА – ИКОНОМИЧЕСКИ РАКУРСИ И ГЕОПОЛИТИЧЕСКИ АСПЕКТИ	81
Диана Руменова Христова КАРИЕРНОТО РАЗВИТИЕ ПРЕЗ ПОГЛЕДА НА СЛУЖИТЕЛИТЕ И РАБОТОДАТЕЛИТЕ	103
Елена Валериева Вълчева АНАЛИЗ НА ТОВАРНИЯ АВТОМОБИЛЕН ТРАНСПОРТ В БЪЛГАРИЯ	118
Елена Димитрова Ташкова КОНЦЕПТУАЛНА РАМКА ЗА ДИГИТАЛНА ТРАНСФОРМАЦИЯ НА ИКОНОМИКАТА.....	137
Калоян Драгомиров Паргов ИСТОРИЧЕСКИ АНАЛИЗ И ОЦЕНКА НА ЕНЕРГИЙНАТА ПОЛИТИКА НА ЕВРОПЕЙСКИЯ СЪЮЗ В НАЧАЛОТО НА ХХІ ВЕК	163
Николай Кирилов Калистратов МЕТОДИЧЕСКИ АСПЕКТИ НА РЕВИЗИОННИЯ АКТ И ОТЧИТАНЕ НА ФУНКЦИИТЕ И ВЛИЯНИЕТО МУ ВЪРХУ ИКОНОМИКАТА В СЯНКА В БЪЛГАРИЯ	192
Стелиян Богданов Стефанов ПОТРЕБНОСТ ОТ ПРОМЕНИ В ДАНЪЧНАТА ПОЛИТИКА НА БЪЛГАРИЯ.....	217

Юлиан Христов Войнов
ПРЕДПОСТАВКИ И ТЕОРЕТИЧНИ ОСНОВИ ЗА РАЗВИТИЕ НА
ИНСТРУМЕНТАРИУМА ЗА СТРЕС ТЕСТ НА ПУБЛИЧНИТЕ ФИНАНСИ 234

Yaakov Itach
THE IMPACT OF FINANCIAL EDUCATION PROGRAMMES
IN ISRAEL AND THE FAMILY DISCUSSION ON FINANCIAL
MATTERS ON THE BEHAVIOUR OF YOUTH..... 260

Статии

Борислав Петров Лазаров
ТЕНДЕНЦИИ В ИНТЕНЗИВНОСТТА НА АВТОМОБИЛНОТО ДВИЖЕНИЕ
В СЕВЕРНА БЪЛГАРИЯ КАТО ФАКТОР ЗА ИКОНОМИЧЕСКА
ОБОСНОВКА НА РАЗВИТИЕТО НА TEN-T 289

Боряна Великова Симеонова
МОДЕЛИ ЗА ОЦЕНЯВАНЕ НА СТОКИТЕ В ПРЕДПРИЯТИЯТА
С ТЪРГОВСКА ДЕЙНОСТ 303

Боян Димитров Вранчев
ЕФЕКТИВНОСТ НА ПРОЕКТНИТЕ ЕКИПИ 315

Ваня Владимирова Галчева
АНАЛИЗ НА АВТОМОБИЛНИТЕ ПРЕДСТАВИТЕЛСТВА
В БЪЛГАРИЯ 332

Вахан Ахаси Бохосян
МОРАЛЕН РИСК И ВЪЗДЕЙСТВИЕ НА КОНФЛИКТА
“ПРИНЦИПАЛ-АГЕНТ“ В ЗАСТРАХОВАНЕТО 343

Галя Колева Монева
ГЕНЕЗИС И ЕВОЛЮЦИЯ НА РЕВЕНЮ МЕНИДЖМЪНТА
НА РЕСТОРАНТЪОРСКИЯ БИЗНЕС..... 356

Георги Стоилов Анев
БИЗНЕС МОДЕЛИ И ПОДХОДИ ЗА ГЕНЕРИРАНЕ НА ПРИХОДИ
В ЕЛЕКТРОННАТА ТЪРГОВИЯ 373

Даниел Генчев Данчев
НОВИ ПОЛИТИКИ И ПЕРСПЕКТИВИ ПРЕД МАЛКИТЕ И СРЕДНИ
ПРЕДПРИЯТИЯ В БЪЛГАРИЯ 390

Даниела Стойчева Сачарова
КОНЦЕНТРАЦИЯ НА БЪЛГАРСКИТЕ
ОБЩОЗАСТРАХОВАТЕЛНИ КОМПАНИИ В СЕКТОРА
НА ОБЩЕСТВЕНИТЕ ПОРЪЧКИ 402

Димитър Сергеев Димитров БАЛКАНСКИЯТ ГЕОПОЛИТИЧЕСКИ ВЪЗЕЛ И БЪЛГАРСКИЯТ ТУРИЗЪМ.....	412
Кармен Димитров Вранчев НИЪРШОРИНГЪТ КАТО СТРАТЕГИЯ ЗА ПРИВЛИЧАНЕ НА ПРЕКИ ЧУЖДЕСТРАННИ ИНВЕСТИЦИИ В БЪЛГАРИЯ.....	422
Катя Симеонова Иванова ФИНАНСОВИ АСПЕКТИ ПРИ УПРАВЛЕНИЕ НА ЧОВЕШКИТЕ РЕСУРСИ В УСЛОВИЯТА НА COVID-19	436
Кузман Илиев Илиев ПАРИЧНАТА ДИНАМИКА КАТО ФАКТОР НА ГЕНЕРАЛНОТО РАВНОВЕСИЕ В ИКОНОМИКАТА И ИКОНОМИЧЕСКИЯ ЦИКЪЛ – КОНЦЕПТУАЛНИ И МЕТОДОЛОГИЧЕСКИ АСПЕКТИ	450
Магдалена Славе Андоновска ВЪЗМОЖНОСТИ ЗА РАЗВИТИЕ НА МЕДИЙНИЯ ПЛУРАЛИЗЪМ В РЕПУБЛИКА С. МАКЕДОНИЯ	466
Мария Александрова Велкова УПРАВЛЕНИЕ НА КОНФЛИКТИ В МУЛТИКУЛТУРНИ ОРГАНИЗАЦИИ	475
Мартин Николаев Харизанов ФИНАНСОВИ АСПЕКТИ НА РЕАЛИЗИРАНИТЕ ПРОГРАМИ ЗА РАЗВИТИЕ В СЕВЕРОЗАПАДНИЯ РАЙОН ЗА ПЛАНИРАНЕ	487
Мартин Яворов Бакърджиев УСТОЙЧИВОСТ И ПРЕДПРИЕМАЧЕСТВО В КОРПОРАТИВНОТО УПРАВЛЕНИЕ	503
Моника Любомирова Янакиева ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА ПРЕД ФОРМИРАНЕТО И БЮДЖЕТИРАНЕТО НА ПУБЛИЧНИТЕ ПОЛИТИКИ В ОБЛАСТТА НА МЛАДЕЖТА	523
Наталия Стоянчева Стоянова ЗА НАПРЕДЪКА НА БЪЛГАРИЯ ПО ГЛОБАЛНИТЕ ЦЕЛИ ЗА УСТОЙЧИВО РАЗВИТИЕ	543
Никола Илчов Илчев ОПЕРАТИВНИ МОДЕЛИ ЗА ТЪРГОВИЯ НА ХРАНИТЕЛНИ СТОКИ И НАПИТКИ В ДИГИТАЛНА СРЕДА	555
Орлин Чавдаров Япраков АНАЛИЗ НА КОЛИЧЕСТВЕНИТЕ ИЗМЕРИТЕЛИ В БЪЛГАРСКИЯ БАНКОВ ПАЗАР	565

Рая Бисерова Драгоева ВЪЗДЕЙСТВИЕ НА КОНСОЛИДАЦИОННИТЕ ПРОЦЕСИ ВЪРХУ ЕФЕКТИВНОСТТА НА БАНКОВАТА ДЕЙНОСТ	580
Румяна Цветанова Витнъова ПОСТИЖЕНИЯ И ПРАКТИКИ ПРИ ВЪВЕЖДАНЕ НА ОБРАЗОВАНИЕ ПО ФИНАНСОВА ГРАМОТНОСТ В УЧИЛИЩАТА	598
Светлана Димитрова Аврионова ПОСТЪПЛЕНИЯТА ОТ ДАНЪЧНИ ПРИХОДИ В БЪЛГАРИЯ В КОНТЕКСТА НА ПАНДЕМИЯТА КОВИД-19	615
Силвия Петрова Петранова ТУРИЗМЪТ В БЪЛГАРИЯ И КРИЗАТА COVID-19	625
Слави Петров Джалъзов ТЕОРЕТИЧНИ И ПРИЛОЖНИ ИЗМЕРЕНИЯ НА ОНЛАЙН КОМУНИКАЦИИТЕ В ТУРИСТИЧЕСКИЯ БИЗНЕС	638
Снежана Веселинова Найденова СТРАТЕГИЧЕСКАТА РАМКА НА ОБРАЗОВАТЕЛНАТА СИСТЕМА – ПРОБЛЕМНИ ОБЛАСТИ И ВЪЗМОЖНИ ПОЗИТИВНИ ЕФЕКТИ ЗА ОСНОВНИТЕ УЧАСТНИЦИ	652
Станислав Чавдаров Младенов ВЪЗДЕЙСТВИЕ НА ПАНДЕМИЯТА ОТ COVID-19 ВЪРХУ СЕКТОРИТЕ В ИКОНОМИКАТА НА СТРАНАТА	669
Стефан Ангелов Пешов СЪЩНОСТ НА ДАНЪЧНИТЕ ИЗМАМИ ПРИ ТЪРГОВИЯТА С ГОРИВА И НЕФТОПРОДУКТИ	687
Теодор Людмилев Борисов РЕПУБЛИКАНСКАТА ПЪТНА ИНФРАСТРУКТУРА В БЪЛГАРИЯ – СПЕЦИФИКИ И РЕГИОНАЛНИ РАЗЛИЧИЯ.....	697

ГОДИШЕН
АЛМАНАХ
НАУЧНИ ИЗСЛЕДВАНИЯ НА ДОКТОРАНТИ
Студии и статии
Том XIV – 2021, книга 17

Даден за печат на 10.07.2023 г., излязъл от печат 14.07.2023 г.
Поръчка № 18830; формат 16/70/100; тираж 65

ISSN 1313-6542

Издателство и печат: Академично издателство „Ценов“
Свищов, ул. „Цанко Церковски“ 11А